

Sierocka, Maria

"Mecenat artystyczny mieszczaństwa krakowskiego w XVII wieku", Michał Rożek, Kraków 1977 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/1, 173-174

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Janusz Tazbir, *Bracia Polscy na wygnaniu*, „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1977, s. 280.

W dwóch pierwszych rozdziałach autor szkicuje sytuację arian w Polsce w pierwszej połowie XVII w. Interesująco wykazuje powiązania między doktryną a stanowiskiem prawnym wyznawców socynianizmu. Przedstawia związki z zagranicznymi ośrodkami skupiającymi współwyznawców (Siedmiogrodem, Śląskiem, Prusami Książęcymi, Brandenburgią), które stać się miały w przyszłości celem emigracji. Związki te oraz postawa arian w latach wojen połowy XVII w. stały się przyczyną usunięcia tej grupy wyznaniowej z Polski.

W kolejnych rozdziałach czytelnik zapoznaje się z życiem poszczególnych skupisk egzulantów ariańskich (w sumie niespełna 5 tys osób), staraniami ich o uzyskanie stałego miejsca osiedlenia, warunkami bytu materialnego. Osobny rozdział poświęcony został wzajemnym kontaktom diaspory ariańskiej, które, mimo że zanikły w formie instytucjonalnej (sobory generalne) w latach osiemdziesiątych XVII wieku, trwały aż do końca istnienia gmin.

Autora interesuje myśl religijna i polityczno-społeczna Braci Polskich. Prezentuje jej ewolucję idącą w kierunku zacierania różnic doktrynalnych z innymi wyznaniem i koncentracji na problemach etyki i wiary, co miało stać się jedną z podstaw asymilacji Braci Polskich i zaniku ich gmin w końcu XVIII i na początku XIX w. Przedstawia kulturalne zasługi arian i dorobek czołowych teologów, wskazując na inspiratorską rolę niektórych wątków doktryny (tolerancja, racjonalizm, dążność do uniezależnienia spraw wiary od ingerencji państwa) wobec filozofii Oświecenia. Obraz życia arian na obczyźnie zyskuje w wielu miejscach dodatkowe oświetlenie dzięki porównaniom z innymi emigracjami europejskimi (hugenotów, braci morawskich, Wielką Emigracją).

Książkę zamyka interesujący szkic na temat miejsca i roli doktryny ariańskiej w świadomości Polaków XIX i XX wieku.

Praca ta, oparta głównie na literaturze, wypełnia lukę w historiografii polskiej, bogatej w studia analityczne (powstałe głównie w okresie powojennym), nie posiadającej jednak pracy prezentującej całość zagadnienia. Mimo pewnych niedostatków, na które wskazuje autor, wynikających z obecnego stanu wiedzy i braków źródłowych, książka spełnia oczekiwania czytelnika interesującego się tą problematyką.

M. W.

Michał Rożek, *Mecenat artystyczny mieszczaństwa krakowskiego w XVII wieku*, „Biblioteka Krakowska” nr 118, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1977, s. 420.

M. Rożek omawia różnorodne przejawy mecenatu kulturalnego i artystycznego mieszczan krakowskich, poczynając od fundacji, darów i legatów na rzecz kościołów poprzez działalność budowlaną, kolekcjonerstwo i opiekę nad spuścizną piśmienną. Formy mecenatu i jego zasięg wiąże autor z zamożnością, aktywnością w życiu publicznym czy aspiracjami fundatorów. Niebłaha znaczenie miały, co podkreśla, względy prestiżowe. Stąd też wśród grupy fundatorów dominują osoby zajmujące wysokie pozycje w hierarchii społecznej miasta. Prawie połowę z nich stanowią rody patrycjuszowskie — zamożne kupiectwo zasiadające w radzie (42% donatorów), wyższe duchowieństwo pochodzące ze stanu mieszczańskiego (6%). Autora interesuje, obok mecenatu indywidualnego, mecenat zbiorowy prze-

jawiający się przede wszystkim w opiece rady miejskiej nad budynkami i urzędzeniami użyteczności publicznej.

W świetle badań M. Rożka mecenat artystyczny mieszczaństwa krakowskiego przybiera imponujące wymiary, zarówno w zakresie zamierzeń, jak i ich realizacji. Żałować zatem wypada, że brak materiałów nie pozwolił autorowi stwierdzić, w jakiej mierze przedstawione dla Krakowa zjawiska występowały w innych ośrodkach miejskich Rzeczypospolitej.

Rozprawa oparta została na obfitej bazie źródłowej, która umożliwiła ujęcie tematu w sposób kompleksowy. Pracę uzupełniają dwa zestawienia tabelaryczne, wykaz darów dla fary Mariackiej oraz spis mieszczańskich kolekcji obrazów, ponadto ciekawie zestawione ilustracje i bogata literatura przedmiotu.

M. S.

Stefania Ochman, *Sejmy lat 1661—1662. Przeprana batalia o reformę ustroju Rzeczypospolitej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” nr 35, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1977, s. 278.

Z zadowoleniem odnotować należy ukazanie się kolejnej monografii poświęconej dziejom parlamentaryzmu polskiego, tym bardziej że przedmiotem jej są ważne dla przemian ustrojowych Rzeczypospolitej sejmy początku lat sześćdziesiątych XVII w. Celem wydanego obecnie studium jest omówienie przebiegu obrad sejmów z lat 1661 i 1662, przedstawienie rozgrywającej się na nich walki o realizację planowanych reform (ograniczenie *liberum veto* i przeprowadzenie elekcji *vivente rege*) oraz przyczyn ich niepowodzeń i ostatecznego upadku.

Książka ma klasyczny dla monografii sejmowych układ. Po krótkim, omawiającym źródła i literaturę wstępie, autorka zwięźle prezentuje sytuację polityczną i gospodarczą, w jakiej znalazła się Polska po wojnie ze Szwecją oraz inicjatywy zmierzające do wzmocnienia państwa. Następnie rozwija temat w układzie chronologicznym, przedstawiając w pięciu rozdziałach dwie następujące po sobie w odstępie kilku miesięcy kampanie sejmowe. Czytelnik zostaje dokładnie zorientowany w polityce dworu, organizacji i metodach działania stronnictwa regalistycznego, systemie powiązań z zagranicą i rozmiarach wpływów dworu francuskiego w Polsce. Wyraźnie rysują się wszelkie zmiany koncepcji strategicznych i taktyki gry politycznej. Autorka prezentuje ewolucję i podziały opinii szlachty i senatorów w sprawie reform, ujawnia przyczyny antagonizmu szlachecko-magnackiego, zapoznaje czytelnika z rolą, jaką odegrały w walce o reformy konfederacje wojska. W toku logicznej prezentacji stanowisk i działań wszystkich sił politycznych mających wpływ na decyzje, wyjaśnione zostaje, dlaczego stronnictwu dworskiemu nie tylko nie udało się przeprowadzić elekcji *vivente rege* francuskiego kandydata, ale zmuszone zostało do zgody na potwierdzenie konstytucji o wolnej elekcji.

W zakończeniu autorka reasumując poprzednie wywody winą za przegraną obciąża dwór, inicjatora reform. Wskazuje na nieprzystosowanie metod działania do polskich warunków (zaniedbanie propagandy reformy sejmu wśród szlachty i forsowanie elekcji metodą spisku) oraz niewykorzystanie antagonizmu szlachecko-magnackiego przy zarysowującej się skłonności szlachty do reform.

Książka oparta jest na dużej ilości źródeł, w przeważającej mierze archiwalnych, pochodzących z archiwów polskich i obcych (Merseburg, Chantilly). W załączonym aneksie znajduje się spis senatorów i posłów biorących udział w obydwu sejmach.

Prezentowana monografia wypełnia swoją treścią program zawarty w tytule, niemniej pozostawia pewną wątpliwość dotyczącą większości monografii sejm-